

**ZAMONAVIY O'ZBEK LEKSIKASIDA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI:
NEOLOGIZMLAR, JARGON VA INTERNET TILI TA'SIRI****Salimova Mohinur Axmadjonovna**

Navoiy shahar, Karmana tuman 11-umumiy o'rta ta'lim maktabi ona tili va adabiyoti fani
o'qituvchisi.

Elektron manzil: mohinursalimova1996@gmail.com Telefon raqam: +998972971996

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15559032>

Annotatsiya. Tadqiqotda zamonaviy o'zbek leksikasida yuz berayotgan o'zgarishlar — neologizmlar, internet tili va jargonlar tahlil qilinadi. Yangi til birliklarining kelib chiqishi, adabiy tilga ta'siri va funksional vazifalari o'rganiladi. Shuningdek, tilni me'yoriy asosda tartibga solish zaruriyati asoslab berilib, amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: neologizm, internet tili, jargon, o'zbek leksikasi, til o'zgarishi, adabiy til, lingvistika.

Abstract. This study analyzes the ongoing changes in modern Uzbek vocabulary, focusing on neologisms, internet language, and jargon. It examines the origin, impact on the literary language, and functional roles of new lexical units. The necessity of normative regulation of the language is justified, and practical recommendations are proposed.

Keywords: neologism, internet language, jargon, Uzbek vocabulary, language change, literary language, linguistics.

Globalashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari zamonaviy dunyoda ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini qamrab olmoqda. Bu o'zgarishlar til tizimida, xususan o'zbek tilida ham sezilarli leksik yangilanishlarga sabab bo'lmoqda. Xususan, yangi so'zlar, xorijiy atamalar, internet tarmog'i orqali kirib kelayotgan jargon va internet tili (ijtimoiy tarmoqlar tili) orqali o'zbek tilining leksik boyligi boyib bormoqda [1:3].

Mazkur o'zgarishlar natijasida tilning leksik tarkibi o'zgarib, yangi qatlamlar shakllanmoqda, mavjud birliklarning semantik ko'lamida o'zgarishlar yuz bermoqda. Biroq bu hodisalar hali lingvistik jihatdan chuqur tahlil etilmagan, ayniqsa ularning normativ adabiy tilga ta'siri, rasmiy-yozma nutqda qo'llanish xususiyatlari va barqarorlashuvi dolzarb ilmiy muammo bo'lib qolmoqda [4:7].

Zamonaviy o'zbek leksikasidagi o'zgarishlarni o'rganish — tilning hozirgi rivojlanish bosqichini anglash, yangi birliklarning til tizimidagi o'rnini aniqlash, ularning jamiyat hayotiga ta'sirini baholash nuqtai nazaridan dolzarb hisoblanadi [8]. Ayniqsa, davlat tilining rasmiy maqomini mustahkamlash, adabiy til me'yorlarini saqlash va zamon bilan uyg'un til siyosatini olib borish uchun bu tadqiqot muhimdir.

Zamonaviy o'zbek leksikasida yuz berayotgan transformatsion jarayonlarni — neologizmlar, jargon va internet tili ta'siri doirasida — tahlil qilish, ularning kelib chiqish sabablari, funksional roli va adabiy tilga ta'sirini aniqlash.

Tadqiqotning vazifalari:

1. O'zbek tiliga kirib kelayotgan neologizmlar turlarini va ularning manbalarini aniqlash;
2. Internet tili va yoshlar jargonining tarkibiy va funksional xususiyatlarini tahlil qilish;
3. Yangi birliklarning rasmiy adabiy til bilan munosabatini ko'rsatish;
4. Til transformatsiyasining ijtimoiy-lingvistik omillarini aniqlash;
5. Til madaniyatini saqlash va rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. Tadqiqot zamonaviy o'zbek tilidagi leksik transformatsiyani tizimli tarzda o'rganadi. Yangi paydo bo'lgan leksik birliklar — neologizmlar, ijtimoiy va internet jargoni turlari lingvistik nuqtai nazardan tavsiflanadi. Ularning o'zbek adabiy tiliga integratsiyalashuvi, semantik va morfologik xususiyatlari, kommunikativ funksiyasi chuqur tahlil qilinadi [10:13].

Bundan tashqari, tadqiqotda quyidagilar ham yoritiladi:

- Leksik o'zgarishlarning ijtimoiy va texnologik omillar bilan bog'liqligi;
- Neologizmlarning barqarorlashuvi va normativ tilga mosligi;
- Jargon birliklarining funksional uslublar bilan aloqasi;
- O'zbek tilining zamonaviy kommunikatsion ehtiyojlarga moslashuvi.

Zamonaviy o'zbek tilidagi leksik o'zgarishlar — bu til tizimining tabiiy evolyutsiyasi, ya'ni tilning jamiyat ehtiyojlariga, texnologik taraqqiyotga, global kommunikatsion muhitga moslashuvi jarayonidir. Neologizmlar, internet jargonlari va ijtimoiy tarmoq tili lingvistik hodisa sifatida nafaqat til birliklari tizimiga yangi elementlarni olib kiradi, balki mavjud strukturalarni ham qayta shakllantiradi [3:6].

Tilshunoslikda bu jarayonlar dinamik tizim konsepsiyasi bilan izohlanadi, ya'ni til doimiy o'zgarishda bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq [8:10]. Shu nuqtai nazardan qaralganda, o'zbek leksikasidagi transformatsiya — bu til rivojining tabiiy bosqichi bo'lib, uni inkor etish emas, balki ilmiy asosda tartibga solish muhimdir.

Ushbu transformatsion jarayonlar nafaqat lingvistik, balki sotsiolingvistik kontekstda ham o'rganilishi zarur. Tilga kirib kelayotgan yangi birliklar (masalan, “kontent”, “like”, “feyk”, “vayner”, “trending”, “podkast” va boshqalar) ko'plab yoshlar orasida faol ishlatilayotgan bo'lsa-da, ularning barchasi hali adabiy til darajasiga ko'tarilmagan. Shuning uchun bu birliklarning barqarorlik darajasi, uslubiy maqomi va normativlik imkoniyatlari alohida tahlil etilishi lozim [7:13].

Zamonaviy lingvistika amaliyotida “kod almashtirish” (code-switching), “transliteratsiya”, “interferensiya” kabi tushunchalar aynan internet tili doirasida o'z ahamiyatini oshirmoqda. Shu sababli, ushbu birliklarni ilmiy jihatdan tasniflash, leksik-morfologik tavsif berish, semantik tahlil qilish muhim ilmiy vazifa hisoblanadi. Quyida amaliy tavsiyalar beriladi:

1. **Neologizmlar lug'atini tuzish:** O'zbek tiliga kirib kelayotgan yangi so'zlar va atamalarni tizimli ro'yxatga olish va tavsiflash asosida “Zamonaviy o'zbek neologizmlari” lug'ati ishlab chiqilishi lozim. Bu lug'at akademik va amaliy tilshunoslik uchun asos bo'lib xizmat qiladi [5:10].

2. **Rasmiy tilda ishlatilish me'yorlarini ishlab chiqish:** OAV, rasmiy hujjatlar va ta'lim tizimi uchun yangilangan leksik birliklardan foydalanish bo'yicha stilistik me'yorlar ishlab chiqilishi zarur. Bu me'yorlar davlat tili maqomini mustahkamlashga xizmat qiladi [8:14].

3. **Ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyatini targ'ib qilish:** Bloggerlar, kontent yaratuvchilar, ommaviy axborot vositalari orasida o'zbek tilining adabiy me'yorlariga rioya qilish bo'yicha ijtimoiy kampaniyalar o'tkazilishi lozim. Bu orqali til madaniyatining keng targ'iboti ta'minlanadi.

4. **Ta'lim tizimida zamonaviy leksik o'zgarishlarni aks ettirish:** Filologiya, jurnalistika va axborot texnologiyalari yo'nalishlarida o'qitilayotgan fan dasturlariga zamonaviy til o'zgarishlari, neologizm va internet tili bo'yicha alohida mavzular kiritilishi kerak [2:9].

5. **Monitoring tizimi joriy etish:** Internet va OAV leksikasini monitoring qilish orqali yangi birliklarning muomaladagi holatini aniqlab borish, ularning turg'unlashish darajasini

baholash va kerak bo'lsa rasmiy atamalar ro'yxatiga kiritish bo'yicha davlat til siyosati doirasida maxsus tizim joriy etilishi mumkin [12:15].

6. Lingvistik platformalar yaratish: Onlayn platforma va mobil ilovalar orqali foydalanuvchilarga zamonaviy neologizmlar, ularning tarjimalari va me'yoriy shakllari haqida ma'lumot beruvchi interaktiv xizmatlar ishlab chiqish lozim.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o'zbek leksikasida kechayotgan o'zgarishlar tilshunoslik uchun yangi ilmiy yondashuvlarni talab etmoqda. Til — tirik organizm sifatida — zamon bilan uyg'un rivojlanishi zarur, biroq bu rivojlanish adabiy til me'yorlarini buzmasdan, aksincha ularni boyituvchi yo'nalishda olib borilishi lozim. Ushbu tadqiqot shunday uyg'unlikka erishish yo'lida ilmiy asoslangan takliflar beradi.

REFERENCES

1. Alimov, Sh. "O'zbek tilining leksikasi va frazeologiyasi". – Toshkent, 2017.
2. Komilov, N. "Til va jamiyat". – Toshkent, 2020.
3. Bobojonov, O. "Global jarayonlar va o'zbek tili". – O'zR FA Nashriyoti, 2019.
4. Norman, B. "Internet tilining xususiyatlari". – Moscow, 2015.
5. To'xtasinov, M. "Neologizmlar va ularning lingvistik tahlili". – Toshkent, 2021.
6. Ismatullaeva, D. "Zamonaviy jargonlar va yoshlar tili". – Andijon, 2022.
7. Crystal, D. "Language and the Internet". – Cambridge University Press, 2006.
8. Saidov, A. "Davlat tili va til siyosati". – Toshkent, 2018.
9. Xamidova, M. "Adabiy til me'yorlari". – Toshkent, 2019.
10. Karimov, A. "Tilshunoslik asoslari". – Toshkent, 2015.
11. Qodirova, N. "Raqamli davrda tilning o'zgarishi". – Buxoro, 2023.
12. Oxford Internet Institute. "Digital Language Shifts". – London, 2021.
13. Turdiyev, Sh. "Lingvistik innovatsiyalar". – Toshkent, 2022.
14. Qosimov, U. "Til va taraqqiyot". – Toshkent, 2020.
15. UNESCO Report on Linguistic Diversity in the Digital Age. – Paris, 2021.